

ΕΘΝΙΚΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

180 χρόνια προσφοράς

Η ιστορία και οι «περιπέτειες» του στη διάσωση και την προβολή του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού

Επιμέλεια: Νικόλαος Καλτσάς, διευθυντής του Ε.Α.Μ.

Η ιστορία του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, του μεγαλύτερου μουσείου της Ελλάδας και ενός από τα μεγαλύτερα αρχαιολογικά μουσεία του κόσμου, είναι στενά συνδεδεμένη με την ιστορία του Νέου Ελληνικού Κράτους.

Η ίδρυσή του ανάγεται στα χρόνια του πρώτου κυβερνήτη της χώρας του Ιωάννη Καποδίστρια, ο οποίος θέσπισε μέτρα που απέβλεπαν στον περιορισμό της λαθραίας εξαγωγής αρχαιοτήτων και το καλοκαίρι του 1829 η Δ' Εθνική Συνέλευση επικύρωσε το άρθρο ΙΗ της Γ' Εθνικής Συνέλευσης της Τροιζήνας που απαγόρευε την πώληση και εξαγωγή αρχαιοτήτων.

■ Ο Καποδίστριας

Το ενδιαφέρον του Καποδίστρια για τη διάσωση και τη φύλαξη των αρχαίων κορυφώνεται με την ίδρυση στις 21 Οκτωβρίου του 1829 στην Αίγινα, την τότε πρωτεύουσα του κράτους, του πρώτου Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, στο οποίο συγκεντρώθηκαν διάσπαρτα μνημεία, κυρίως γλυπτά, από τις ελεύθερες τότε περιοχές της νότιας Ελλάδας, Μετά τη δολοφονία του Καποδίστρια η Διοικητική Επιτροπή που είχε στο μεταξύ αναλάβει τη διακυβέρνηση του κράτους το 1832 διορίζει τον Κυριακό Πιπτάκη επιστάτη των Αρχαιοτήτων στην Αθήνα, η οποία προσελκύει το ενδιαφέρον χάρη στα μνημεία της. Την ίδια εποχή η Επιτροπή αναθέτει στο Σταμάτιο Κλεάνθη και στον Eduard Schaubert να συντάξουν το πολεοδομικό σχέδιο των Αθηνών.

Ο πρώτος αρχαιολογικός Νόμος του 1834 ορίζει πρώτα την ίδρυση και ανέγερση στην Αθήνα Κεντρικού Δημόσιου Μουσείου για τις αρχαιότητες. Από τότε αρχίζει η περιπέτεια του μουσείου η οποία σχετίζεται με την οικοδόμηση του κτηρίου, μια περιπέτεια που εκτός από τα οικονομικά ζητήματα, είχε να κάνει και με τα σχέδια, καθώς και με την επιλογή της θέσης του.

■ Τα πρώτα σχέδια

Το πρώτο σχέδιο εκπονείται από τον Γερμανό αρχιτέκτονα Leon von Klenze, ο οποίος αφού σχεδίασε τη Γλυπτοθήκη του Μονάχου, έφτασε στην Ελλάδα ως απεσταλμένος του βασιλιά της Βαυαρίας Λουδοβίκου προκειμένου να τροποποιήσει το πολεοδομικό σχέδιο της Αθήνας που είχαν εκπονήσει ο Κλεάνθης και ο Schaubert. Στο πλαίσιο αυτής της αποστολής ο Klenze συντάσσει το 1834 ένα σχέ-

διο για μια Εθνική Γλυπτοθήκη στο νοτιοανατολικό άκρο της Ακρόπολης στο χώρο που χτίστηκε αργότερα το μουσείο. Το 1836, ωστόσο, ετοίμασε ένα δεύτερο σχέδιο για το μουσείο, το οποίο ονόμασε Παντεχνείον, σε πιο επιβλητική μορφή και για το λόγο αυτό πρότεινε ως θέση το λόφο του Αγίου Αθανασίου στον Κεραμεικό, στο σημείο όπου είχε προτείνει να χτιστούν τα ανάκτορα. Σύμφωνα με το σχέδιο αυτό, που θεωρείται από τα καλύτερα του αρχιτέκτονα, το μουσείο αποτελούσαν δυο κτίρια, ένα ορθογώνιο επίμπεκες και ένα οκταγωνικό, τα οποία συνδέονταν με μια στοά. Τόσο στην κάτωψη, όσο και στα ύψη των κτισμάτων υπήρχε μια ασυμμετρία εμπνευσμένη από τα μνημεία της αρχαιότητας, μια ασυμμετρία που ο ίδιος θεωρούσε ύψιστο καλλιτεχνικό επίτευγμα της αρχιτεκτονικής. Λόγω της κακής οικονομικής κατάστασης του κράτους και παρά τη γενικότερη επιθυμία να αποκτήσει η Αθήνα ένα μεγάλο μουσείο, τελικά το σχέδιο αυτό δεν υλοποιήθηκε.

Από το 1854 η Κυβέρνηση αρχίζει να εγγράφει στον κρατικό προϋπολογισμό 10.000 δρχ. το χρόνο για την ανέγερση μουσείου, ένα ποσό το οποίο βεβαίως με κανένα τρόπο δεν καθιστούσε υλοποιήσιμο οποιοδήποτε σχέδιο. Με την πρωτοβουλία όμως του μεγάλου ευεργέτη από την Αγία Πετρούπολη, του Δημήτριου Μπερναρδάκη, ο οποίος προσέφερε στα τέλη του 1856 το ποσό των 200.000 δραχμών, φάνηκε ότι έφτασε επιτέλους η στιγμή για την ανέγερση του πολυπόθητου μουσείου.

Με διάταγμα του Όθωνα στις 30 Ιουνίου 1858 οριζόταν η ίδρυση Μουσείου Αρχαιοτήτων και ταυτόχρονα προκηρυσσόταν αρχιτεκτονικός διαγωνισμός, σύμφωνα με τον οποίο, οι αρχιτέκτονες που συμμετείχαν όφειλαν να καταθέσουν τα σχέδιά τους μέσα σε ένα χρόνο από την έκδοση του διατάγματος. Παρότι στο διαγωνισμό συμμετείχαν δεκατέσσερις αρχιτέκτονες, η Βασιλική Ακαδημία του Μονάχου, στην κρίση της οποίας τέθηκαν τα σχέδια, δεν θεώρησε κανένα ικανοποιητικό και τα απέρριψε όλα, καθώς δεν ανταποκρίνονταν στις ανάγκες του μουσείου και παρουσίαζαν σοβαρές ελλείψεις. Ωστόσο, σε μια έκθεση των σχεδίων για το κοινό το 1861 ξεχώρισε το σχέδιο του Arturo Conti, αρχιτέκτονα από το Λιβόρνο της Τοσκάνης, ο οποίος τιμήθηκε με τον αργυρό σταυρό του Σωτήρος.

Μετά την αποτυχία του διαγωνισμού αναλαμβάνει με δική του πρωτοβουλία να συντάξει σχέδιο για

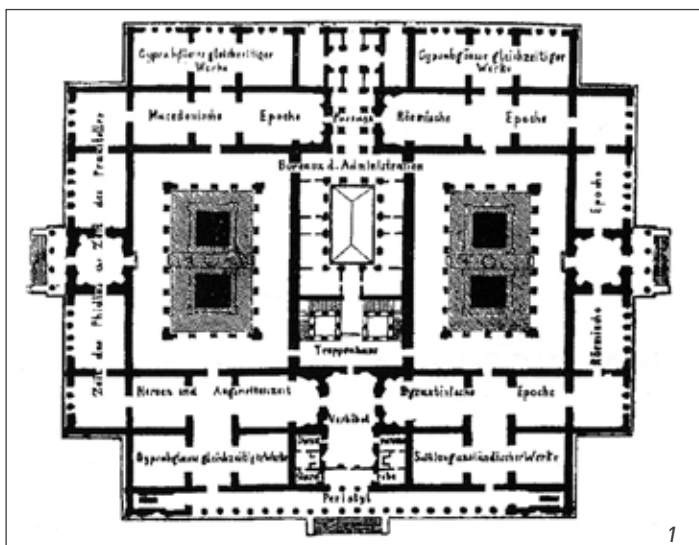
το Εθνικό Μουσείο της Ελλάδας ο καθηγητής στην Ακαδημία του Μονάχου Γερμανός αρχιτέκτονας Ludwig Lange που είχε σχεδιάσει με επιτυχία το Μουσείο της Λειψίας το 1855.

Τα πολιτικά προβλήματα στη χώρα με αποκορύφωμα την έξωση του Όθωνα το 1862, αλλά και το πρόβλημα της εξεύρεσης της κατάλληλης θέσης είχαν ως αποτέλεσμα το σχέδιο του Lange να μην υλοποιηθεί για μερικά χρόνια και σχεδόν να ξεχαστεί. Όμως η ανάγκη για ένα μουσείο ήταν πάντοτε έντονη και το 1864, μετά από σχετικά άρθρα στις εφημερίδες, αλλά και τις συνεχείς παραιτήσεις του Στέφανου Κουμανούδη και άλλων λογίων, μια ειδική επιτροπή αναλαμβάνει να μελετήσει το βραβευμένο σχέδιο του Ιταλού αρχιτέκτονα A. Conti και να προτείνει κατάλληλη θέση για το μουσείο. Στη βιβλιοθήκη των ανακτόρων, ωστόσο, η επιτροπή θα ανακαλύψει τα σχέδια του Lange και θεωρώντας τα πολύ καλύτερα από αυτά του Conti προτείνει την άμεση εφαρμογή τους με μικρές μόνο αλλαγές. Στις 24 Φεβρουαρίου 1865 εκδίδεται Προεδρικό Διάταγμα «Περί ανεγέρσεως Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου» στο λόφο του Αγίου Αθανασίου σύμφωνα με τα σχέδια του Lange. Αμέσως διορίζεται αρχιτέκτονας της οικοδομής ο Παναγιώτης Κάλκος και πέντε επιμελητές: Αλ. Ρίζος Ραγκαβής, Γ. Μεταξάς, Εμμ. Μανιτάκης, Γ. Σκουζές και Π. Ευστρατιάδης. Με το παραπάνω Διάταγμα για πρώτη φορά μετά την εποχή του Καποδίστρια αναφέρεται το μουσείο και πάλι ως Εθνικό Αρχαιολογικό. Όμως παρότι όλα έδειχναν να είναι έτοιμα και παρά το γεγονός ότι η κοίτη θεμελίωσης είχε ήδη αρχίσει να σκάβεται από τον φύλακα αρχαιοτήτων Ζήση Σωτηρίου, το μουσείο δεν θεμελιώθηκε γιατί διατυπώθηκαν και πάλι αντιρρήσεις για την θέση του.

■ Η συμβολή της Ελένης Τσοίτσα

Τη λύση στο πρόβλημα θα δώσει λίγο πριν από το θάνατό της η Ελένη Τσοίτσα η οποία δωρίζει στο κράτος το οικοπέδο της στην οδό Πατισίων εκτάσεως 62.056,42 τετραγωνικών μέτρων, δίπλα στο οικοπέδο που η ίδια είχε δωρίσει το 1860 για την ανέγερση του Πολυτεχνείου. Με Βασιλικό Διάταγμα της 23 Μαρτίου του 1866 ορίζεται επίσημα η ανέγερση του Μουσείου στο οικοπέδο που δώρισε η Ελένη Τσοίτσα πάνω στα σχέδια των αρχιτεκτόνων Lange και Κάλκου.

Τελικώς, στις 3 Οκτωβρίου 1866 παρουσία του βα-

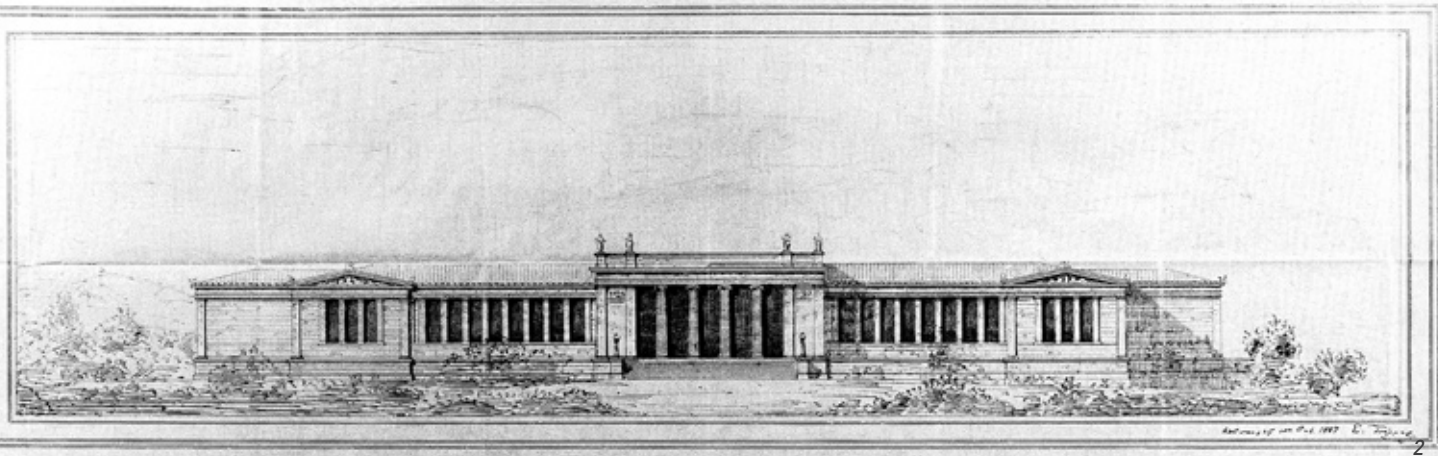
1

3

4

5

6

οιλέως Γεωργίου, υπουργών, Βουλευτών και μελών της Ιεράς Συνόδου τοποθετείται ο θεμέλιος λίθος του μουσείου.

Το 1874 είχε σχεδόν ολοκληρωθεί η δυτική πτέρυγα αλλά χωρίς τη μεγαλειώδη στοά με την κιονοστοιχία προσφέροντας το ποσό των 100.000 φράγκων. Στην πρόταση του ελληνικού κράτους προς τον Hansen να αναλάβει την αποπεράτωση του μουσείου εκείνος αρνείται γιατί δεν του άρεσαν τα σχέδια του Lange και υποβάλλει νέα πρόταση για ένα μουσείο στα νότια της Ακρόπολης, η οποία φυσικά δεν έγινε αποδεκτή τόσο γιατί η θέση αυτή ήταν εντελώς ακατάλληλη, όσο και γιατί ο προϋπολογισμός του έργου ανερχόταν στο αστρονομικό για την εποχή εκείνη ποσό των επτά εκατομμυρίων δραχμών.

Τη συνέχιση και αποπεράτωση του Εθνικού Μουσείου θα αναλάβει ο Ernst Ziller μαθητής και συνεργάτης του Hansen, ο οποίος εργάστηκε πολλά χρόνια στην Ελλάδα. Ο Ziller επέφερε αρκετές αλλαγές στο σχέδιο του Lange με σημαντικότερη εκείνη της πρόσοψη του κτιρίου, εφαρμόζοντας ένα σχέδιο που είχε ήδη κάνει για το μουσείο της Ολυμπίας. Στην θέση της ήδη καταργηθείσας κιονοστοιχίας σχεδίασε ένα μνημειώδες πρόπυλο με τέσσερις ιωνικούς κίονες μπροστά και δυο άλλους πιο πίσω προς την είσοδο, ενώ δεξιά και αριστερά δημιούργησε δυο στοές με μεγάλα ανοίγματα, οι οποίες απολήγουν σε δυο δωμάτια με αετωματική στέγη. Η διακόσμηση της σχετικά λιτής πρόσοψης συμπληρώθηκε με την τοποθέτηση πάνω από το πρόπυλο πηλινων αγαλμάτων, στοιχείο που χαρακτήριζε τα κτίρια του αρχιτέκτονα. Το 1889 το κτίριο είχε πλέον ολοκληρωθεί, είκοσιτρία χρόνια μετά τη θεμελίωσή του.

Από το 1874, πριν ολοκληρωθούν οι οικοδομικές εργασίες, είχε αρχίσει η μεταφορά αρχαίων στο Εθνικό Μουσείο από τις συλλογές του Θησείου, της Στοάς του Αδριανού και του Πύργου των Ανέμων και δέκα χρόνια αργότερα στα 1884 αρχίζει την παράδοση των αρχαίων της η Αρχαιολογική Εταιρεία. Στις αρχές του 20ού αιώνα έχει συγκεντρωθεί στο μουσείο ένας μεγάλος αριθμός αρχαίων τα οποία

βεβαίως έπρεπε να μελετηθούν, να τακτοποιηθούν και μέρος αυτών να εκτεθεί. Για την κατάταξη των γλυπτών ορίζεται από το 1885 υπεύθυνος ο Γενικός Έφορος Π. Καββαδίας, για τα Προϊστορικά μεγάλη ήταν η συμβολή του Χρήστου Τσουντά και για τα έργα μικροτεχνίας του Βελέριου Στάπ.

■ Η επέκταση και ο πόλεμος

Η πρώτη μικρή επέκταση πραγματοποιήθηκε από το 1903 ως το 1906 από τον αρχιτέκτονα Α. Μεταξά με την προσθήκη τριών αιθουσών κατά μήκος του κεντρικού άξονα του κτιρίου στην πίσω πλευρά του δηλαδή την ανατολική, μια επέκταση που σύντομα αποδείχτηκε ανεπαρκής. Αργότερα αποφασίζεται η επέκταση του μουσείου προς το ανατολικό τμήμα του οικοπέδου και στην επταετία 1932-1939 προστίθεται στο παλιό κτίριο ένα νέο οικοδόμημα με δυο εσωτερικές αυλές σε σχέδια του αρχιτέκτονα Γ. Νομικού. Και ενώ όλα ήταν έτοιμα για τη μεγάλη αλλαγή και τη νέα διεύθυνση των εκθέσεων ξέσπασε ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος. Για την ασφάλειά τους τα αρχαία μεταφέρθηκαν άλλα σε κρησφύγετα σε σπηλιές των λόφων της Αθήνας, τα πολύτιμα στα υπόγεια της Τράπεζας της Ελλάδος και τα υπόλοιπα στα υπόγεια του νέου κτιρίου όπου καλύφθηκαν με άμμο. Για την απόκρυψη των μεγάλων γλυπτών σκάφθηκαν τα δάπεδα πολλών αιθουσών του παλιού κτιρίου και δημιουργήθηκαν υπόγειες κρυψώνες στις οποίες αυτά κατακώθηκαν επί τόπου.

Το κτίριο κατά τη διάρκεια της κατοχής δεν θύμιζε κατά κανένα τρόπο μουσείο, καθώς στους χώρους του εγκαταστάθηκαν διάφορες δημόσιες υπηρεσίες, στην κεντρική μεγάλη αίθουσα η Κρατική Ορχήστρα, το ταχυδρομείο και υπηρεσίες του Υπουργείου Υγιεινής, ενώ στη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου στον όροφο της νέας πτέρυγας είχαν διαμορφωθεί με εσωτερικά χωρίσματα και χώροι κρατουμένων. Βομβαρδισμοί κατά τη διάρκεια του ίδιου εμφυλίου προκάλεσαν μεγάλες ζημιές κυρίως στη στέγη και όταν πλέον όλα αυτά τα δεινά των πολέμων είχαν τελειώσει μια γενική επισκευή ήταν αναγκαία σε ολόκληρο σχεδόν το κτίριο.

Αφού όλα έδειχναν να μπαίνουν σε μια τάξη άρχισε το δύσκολο έργο της αποκατάψης των κρυμμένων αρχαίων και η σταδιακή συντήρησή τους. Το 1946 μαζί με τον εορτασμό των εκατό χρόνων της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής στην Ελλάδα, παρουσιάστηκε μια μικρή έκθεση σε τρεις αίθουσες του

μουσείου. Το υπόλοιπο κτίριο βρισκόταν υπό επισκευή με χρήματα που δόθηκαν από το ελληνικό κράτος και από το σχέδιο Marshall σε σχέδια του αρχιτέκτονα Πάτροκλου Καραντινού. Εκτός από την αντικατάσταση της στέγης, και των παραθύρων της βόρειας πλευράς, τροποποιήθηκε και ο χώρος της εισόδου με την αλλαγή της θέσης των μεγάλων ιωνικών κιόνων. Τα δάπεδα, που είχαν καταστραφεί και από τις εργασίες κατάκωσης των αρχαίων, αντικαταστάθηκαν με μωσαϊκά της εποχής, ενώ οι χώροι απόκρυψης στα υπόγεια διαμορφώθηκαν σε αποθήκες αρχαίων.

Παράλληλα με την επιδιόρθωση του κτιρίου προχωρούσαν και οι εργασίες συντήρησης και επανέκθεσης των αρχαίων κατά συλλογές. Η μεταπολεμική έκθεση του Εθνικού Μουσείου, έργο του Χρήστου και της Σέμνης Καρούζου από το 1947 ως το 1964, είχε θεωρηθεί σχεδόν πρωτοποριακή, καθώς εφαρμόστηκε μια νέα αντίληψη στον τρόπο έκθεσης διαφορετική από αυτήν που ίσχυε σε όλα τα μουσεία εκείνης της εποχής.

Τα ιδιαίτερος ευμενή σχόλια από κορυφαίους αρχαιολόγους τόσο στο διεθνή τύπο όσο και σε επιστημονικά περιοδικά, κατέταξαν το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο ανάμεσα στα σημαντικότερα του κόσμου.

■ Η ανακαίνιση και οι Ολυμπιακοί Αγώνες

Το 2001 υποβλήθηκε στο Υπουργείο Πολιτισμού πρόταση για την ανακαίνιση του μουσείου και την επανέκθεση των συλλογών του. Με τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας του 2004 προ των πυλών, η υλοποίηση του τεράστιου αυτού έργου προϋπέθετε έναν αγώνα, άνευ προηγουμένου.

Μέσα σε τρία χρόνια το κτίριο είχε ανακαινιστεί με έργα υποδομής απαραίτητα για τη λειτουργία ενός σύγχρονου μουσείου όπως συνθήκες ευκρασίας των εκθεσιακών χώρων, φωτισμός, ανεγκυστήρες, προσβάσεις για ΑμεΑ κ.ά. Στο μεταξύ είχε συνταχθεί από ομάδα του μουσείου η μουσειολογική και μουσειογραφική μελέτη της επανέκθεσης των Συλλογών του, που εγκρίθηκε από το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο. Το καλοκαίρι του 2004 εγκαινιάστηκαν οι νέες εκθέσεις της Συλλογής Προϊστορικών και όλων των Γλυπτών.

Το καλοκαίρι του 2005 παραδόθηκαν στο κοινό και οι Συλλογές Αγγείων και Χαλκών και η αίθουσα της Θήρας. Η Συλλογή χαλκών με τα μοναδικά έργα μεταλλοτεχνίας, παρουσιάζεται πλέον ολόκληρη, καθώς από το 1979 παρέμενε στο μεγαλύτερο μέρος της αθέατη για το κοινό. Το Μάιο του 2008 εγκαινιάστηκαν η Συλλογή των Αιγυπτιακών και η Συλλογή Σταθάτου. Η Αιγυπτιακή Συλλογή συγκαταλέγεται ανάμεσα στις τέσσερις μεγαλύτερες της Ευρώπης και διακρίνεται για την ποιότητα και τη σημασία των έργων της. Η Συλλογή Σταθάτου, δωρεά στο Εθνικό Μουσείο της Ελένης Σταθάτου ξεχωρίζει για τον πλούτο των κοσμημάτων της.

Φέτος με την ευκαιρία του εορτασμού των 180 χρόνων από την ίδρυση και των 120 χρόνων από τα επίσημα εγκαίνια του το Εθνικό Μουσείο προσέφερε στους επισκέπτες του ακόμα οκτώ αίθουσες με μόνιμες εκθέσεις ορισμένων μικρών μικρών, αλλά πολύ σημαντικών Συλλογών, που παρουσιάζονται για πρώτη φορά από κτίσεως του Μουσείου. Πρόκειται για τα πήλινα ειδώλια, τη Συλλογή Βλαστόύ, τα χρυσά κοσμήματα και τα αργυρά σκεύη, τα γυάλινα σκεύη και τη Συλλογή των Κυπριακών.■

Εικόνες

1. Η κάτοψη του μουσείου, όπως σχεδιάστηκε από τον L. Lange
2. Σχέδιο του E. Ziller με τροποποιημένη την πρόσοψη του κτιρίου
3. Το Εθνικό Μουσείο το 1885, αμέσως μετά την αποπεράτωση της δυτικής πτέρυγας
4. Το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο σήμερα
5. Άποψη της προπολεμικής έκθεσης των Προϊστορικών
6. Η νέα έκθεση των Γλυπτών του (2004)
7. Η έκθεση των Αγγείων (2005)
8. Η νέα έκθεση των Χαλκών (2005)
9. Η έκθεση των Αιγυπτιακών (2008)
10. Η έκθεση των πήλινων ειδωλίων (20

